

arhivih pa je obenem dokaz, da je arhivska služba naredila velik korak naprej, dosegla višjo raven dela, saj zmore sproti opravljati tudi nalogo izdajanja najrazličnejših pripomočkov, ki služijo uporabi arhivskega gradiva.

Metka Gombač

Bogdan Lekić, *Arhivski izvori za istoriju socijalističke Jugoslavije 1943—1953*. Arhiv Jugoslavije, Beograd 1987, 275 strani.

Arhiv Jugoslavije je v okviru svoje plodne založniške dejavnosti izdal doktorsko disertacijo sodelavca dr. Bogdana Lekića o arhivskih virih za zgodovino socialistične Jugoslavije od II. zasedanja AVNOJ-a novembra 1943 do sprejetja Ustavnega zakona o osnovah družbene in politične ureditve FLRJ in zveznih organov oblasti januarja 1953. Dr. Bogdan Lekić je svoje dolgoletno raziskovalno delo, znanje in strokovne izkušnje v arhivski dejavnosti prenesel v doktorsko disertacijo, ki jo je obranil julija 1983 na Filozofski fakulteti v Skopju. Predmet njegovega obravnavanja je arhivsko gradivo zveznih organov in institucij za obdobje 1943—1953 kot vir za zgodovino socialistične Jugoslavije. Prav to obdobje nudi možnost proučevanja in obdelave vseh vrst arhivskega gradiva, ki je nastalo v različnih zgodovinskih okoliščinah, v posebnih pogojih — v vojni in miru —, v različnih stopnjah državnega in družbenega razvoja ter vsebinsko značilnega in pomembnega, tako glede na izvor (vojaško, družbenopolitično, upravno itd.) kot glede na ustvarjalce tega gradiva.

Delo je razdeljeno na pet poglavij: Pojem in vrste zgodovinskih virov in sistem varstva arhivskega gradiva, Klasifikacija arhivskega gradiva, Organizacijski razvoj zveznih institucij, Pregled vsebine arhivskega gradiva zveznih institucij in Vsebinsko ovrednotenje arhivskega gradiva kot zgodovinskega vira. Dodana sta še predgovor in zaključek.

Na začetku avtor zaradi boljšega razumevanja teme obravnava predmet naloge in pomen proučevanja zgodovinskih virov na splošno in posebej arhivskega gradiva kot zgodovinskega vira. Dodana je analiza domače in tuje literature, ki neposredno in posredno obravnava to področje. Avtor je na osnovi najnovejših spoznanj v arhivski teoriji in praksi označil pojem in vrste arhivskega gradiva, ki ga določa arhivska zakonodaja (arhivsko gradivo je izvorno in reproducirano — pisano, risano, tiskano, fotografirano ali kako drugače zapisano — dokumentarno gradivo, ki ima trajen pomen za znanost ali za kulturo, in sicer ne glede na to, kdaj, kje in pri komu je nastalo). Med arhivsko gradivo za obravnavano obdobje 1943—1953 je pritegnil še spominsko gradivo, ki se ga pogosto ne smatra za arhivsko gradivo. Zbiranju, obdelavi in uporabi spominskega gradiva je Bogdan Lekić namenil posebno pozornost že v svojih prejšnjih razpravah, ki jih je objavil največ v *Arhivistu*, glasilu Saveza družtva arhivskih radnika Jugoslavije (*Metodologija prikupljanja memoarske gradje*, *Arhivist* 1—4, 1966—1967, str. 7—14; *Neke osobenosti dokumentarne i memoarske gradje*, *Arhivist* 1—4, 1966—1967, str. 15—19; *O potrebi za prikupljanjem i formiranjem tematskih arhivskih celina memoarske gradje*, *Arhivist* 1—2, 1968, str. 105—110; *Značaj i potreba za jedinstvenim popisom memoarske*

gradje, Arhivski pregled 1—2, 1973, str. 98—106). Poudarjen je zlasti pomen zbiranja spominskega gradiva za obdobje narodnoosvobodilne borbe, ko je ohranjenega glede na povojno obdobje razmeroma malo arhivskega gradiva in predstavljajo spomini in izjave udeležencev večkrat edini zgodovinski vir.

Posebno podpoglavje je namenjeno razvoju službe varstva arhivskega gradiva iz obdobja 1943—1953 in pregledu razvoja arhivske zakonodaje v Jugoslaviji v tem času.

Tudi v naslednjem, drugem, poglavju o klasifikaciji arhivskega gradiva 1943—1953 je podal avtor najprej kritično analizo literature, ki obravnava to problematiko in na osnovi le-te in lastnih raziskav ločil klasifikacijo po vrsti arhivskega gradiva (foto, fono, kino dokumenti, spisovno gradivo, spominsko gradivo), po njegovih ustvarjalcih (dokumenti Komunistične partije Jugoslavije in Zveze komunistične mladine Jugoslavije; dokumenti oblastnih in izvršilnih organov; dokumenti upravnih organov; dokumenti ostalih državnih organov; dokumenti množičnih političnih organizacij; dokumenti vojaškega značaja ter dokumenti zbirk in osebnih ter družinskih fondov) in klasifikacijo arhivskega gradiva znotraj fondov (proveniencija, pertinencija).

V tretjem poglavju — Organizacijski razvoj zveznih inštitucij 1943—1953 je prikazan organizacijski razvoj, delokrog, status, pristojnosti, funkcije in naloge ustvarjalcev arhivskega gradiva, in sicer:

1. Komunistične partije Jugoslavije in Zveze komunistične mladine Jugoslavije; 2. oblastnih organov (AVNOJ, Začasna ljudska skupščina demokratične federativne Jugoslavije, Ustavodajna skupščina, Ljudska skupščina FLRJ itd.); 3. politično izvršilnih organov oblasti in organov uprave (vlada, ministrstva, komiteji, komisije itd.); 4. množično političnih organizacij (Ljudska fronta Jugoslavije, Antifašistična fronta žena Jugoslavije, Zveza antifašistične mladine Jugoslavije oz. Ljudska mladina Jugoslavije, Enotni sindikati delavcev in nameščencev Jugoslavije oz. Zveza sindikatov Jugoslavije itd.). Organizacijski razvoj zveznih inštitucij je avtor proučil v glavnem na osnovi ohranjenega arhivskega gradiva obravnavanih inštitucij, kar mu je omogočilo tudi prikaz osnovne vsebine arhivskega gradiva fondov in zbirk, količine ohranjenega gradiva, mesta hrambe itd. Gre za fonde in zbirke, ki jih v glavnem hrani Arhiv Jugoslavije v Beogradu in predstavljajo okoli dve tretjini ohranjenega arhivskega gradiva iz obdobja 1943—1953 (170 fondov in zbirk; 3400 tm). Arhivsko gradivo iz tega obdobja hranijo še Arhiv centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije, Vojaško zgodovinski institut — Arhiv oboroženih sil SFRJ in Arhiv zveznega sekretariata za notranje zadeve v Beogradu (glej Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ — Savezni arhivi, Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, Beograd 1980).

Tako je avtor v četrtem poglavju — Osnovna vsebina arhivskega gradiva zveznih inštitucij — na osnovi institucionalne klasifikacije podal pregled arhivskega gradiva zveznih organov in organizacij, ki ga hranijo zvezni arhivi. Dodan je še pregled t. i. specifičnega arhivskega gradiva — fotografije, letaki, plakati, risbe, magnetofonski trakovi, mikrofilmi, filmi, spominsko gradivo itd. —, ki ga kot zbirke prav tako hranijo zvezni arhivi, razen filmskega gradiva, ki ga največ hrani Jugoslovanska kinoteka v Beogradu.

Peto poglavje o valorizaciji arhivskega gradiva kot zgodovinskega vira za obdobje 1943—1953 je avtor razdelil 1. na ovrednotenje arhivskega gradiva po ustvarjalcih, in sicer glede na njihov družbenopolitični položaj, pristojnosti, delokrog, funkcije, zgodovinske okoliščine, v katerih so delovali itd.; 2. na vsebinsko ovrednotenje arhivskega gradiva glede na vrste in kategorije gradiva znotraj fondov (npr. statuti, zakoni, odloki, poročila, zapisniki, programi, izjave, dopisi itd.); 3. na ovrednotenje vsebine posameznih dokumentov (seveda so tu kot primer obdelani zaradi ogromne količine gradiva za to obdobje le nekateri ključni dokumenti, npr. Deklaracija in odloki II. zasedanja AVNOJ-a 29.—30. novembra 1943, Program in statut Ljudske fronte Jugoslavije 5.—7. avgusta 1945, Ustava FLRJ 31. januarja 1946 itd.).

Na koncu so objavljeni sezname uporabljenih in v opombah navedenih arhivskih virov po fondih in zbirkah zveznih arhivov, objavljenega arhivskega gradiva za to obdobje in domače in tuje literature. Dodana sta še povzetka v angleškem in ruskem jeziku ter registri osebnih imen, institucij in obravnavanih fondov in zbirk.

Delo dr. Lekića je prvi tovrstni prikaz arhivskega gradiva določenih institucij kot vira za zgodovino socialistične Jugoslavije 1943—1953. Na osnovi arhivističnega pristopa in znanstvene obdelave tega gradiva je avtor raziskovalcem tega obdobja, in to ne samo arhivistom in zgodovinarjem, ampak tudi drugih disciplin, podal celovit prikaz določenega arhivskega gradiva, njegove ohranjenosti, dostopnosti, specifičnosti, količine, vrste, historiate njegovih ustvarjalcev, predvsem pa njegove vsebine in zgodovinske vrednosti. Vse to daje delu poleg znanstvene tudi funkcionalno vrednost. Zato bi bilo koristno, da bi se na enak način proučilo še gradivo zveznih organov in organizacij po letu 1953, iz obdobja razvoja samoupravljanja socialistične Jugoslavije, seveda pa tudi gradivo posameznih republik in avtonomnih pokrajin.

Marjeta Adamič

Spomini predvojnih in vojnih aktivistov v Arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Spomine predvojnih in vojnih aktivistov hranimo v Arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja med Dopolnilnim gradivom. Tega gradiva je veliko in je pomemben vir za pisanje zgodovine, posebej za obdobja, ko nimamo ohranjenih originalnih dokumentov.

Pomembnost spominov predvojnih aktivistov je v tem, da za obdobje med obema vojnama, v katerem se porajajo nove napredne sile družbe, nimamo dosti pisanih originalnih dokumentov. Ker je bilo napredno gibanje večinoma ilegalno, in zaradi tega otežkočeno, so spomini aktivistov neprecenljiv vir za pisanje zgodovine delavskega gibanja. S temi prispevki se seznanimo z razvojem delavskega gibanja v Sloveniji, povezanostjo tega gibanja z naprednimi gibanji v ostalih delih Jugoslavije in Evrope ter udeležbo Slovencev v teh naprednih gibanjih.